Bulletin Společnosti přátel historie města Chrastavy

№ 258
3-2018

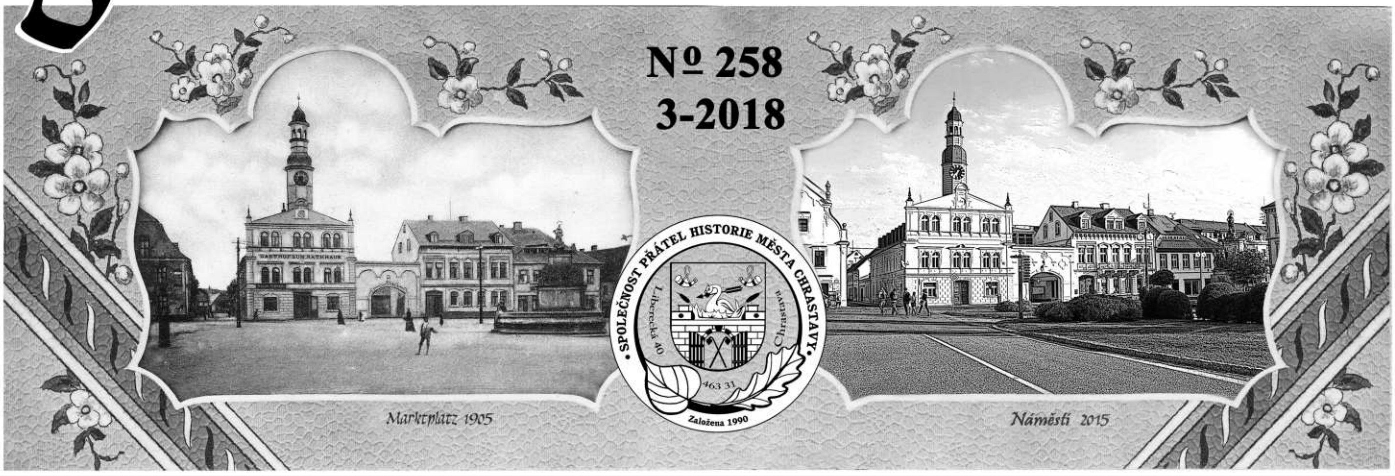

Vždy nás potěší, když můžeme pomoci při pátrání v naší místní historii. Někdy to jsou soukromé dotazy na budovy, místa či obyvatele, a někdy se na nás obrátí veřejné instituce, které potřebují doplnit informace do svých archivních pramenů. A tak, když naši Společnost v květnu 2017 oslovila paní Lucie Večerníková z Národní galerie v Praze, že při pořádání fondu *Společnost vlasteneckých přátel umění* mezi korespondencí z roku 1896 objevila soubor dokumentace týkající se zbudování Führichova pomníku v Chrastavě, bylo nám ctí a potěšením podělit se o naše poznatky. Výsledkem jejího pátrání měl být článek, který by vydali v jejich bulletinu NG. Zároveň přislíbila, že zkrácenou verzi můžeme poté zveřejnit v našem Bulletinu. Rádi tak právě nyní činíme.

Lucie Večerníková

Zbudování pomníku malíře Josefa Führicha

„Jednou z povinností vzdělaného národa je uchovávat vzpomínku na každého člověka, který se nejen zasloužil o vděk své vlasti, ale jenž prostřednictvím svých potomků žije dál.“

Život Josefa Führicha, rodáka ze severočeské Chrastavy, započal 9. února 1800. Na svět přišel do rodiny německých katolíků, zdejšího malíře Václava (1768–1836) a jeho ženy Johany rozené Reilichové (1778–1855).

Pod otcovým vedením rozvíjel své výtvarné nadání a již v útlém věku mu vypomáhal a spolu s ním cestoval po grabštejnském panství, kam tehdy Chrastava náležela, i po těch okolních. Jejich majitel, hrabě Kristián Kryštof Clam-Gallas (1771–1838), byl významným mecenášem umělců té doby. Kromě postu nejvyššího maršálka Království českého působil jako jednatel Společnosti vlasteneckých přátel umění v Praze (dále SVPU), od roku 1830 pak i jako její předseda. Zasloužil se také o to, že Josefa Führicha přijali na pražskou Akademii a zároveň jej během studií finančně podporoval.

V devatenácti letech odešel Führich do Prahy na Akademii k Josefu Berglerovi (1753–1829), u něhož studoval až do roku 1826. Již v této době převládají v jeho pracích náboženská témata. Kromě nich vytvářel grafické cykly po vzoru Albrechta Dürera, jenž mu byl velkým zdrojem inspirace. Führichova nadání si všiml mimo jiné rakouský kancléř Václav Klemens Lothar Metternich, který mu zajistil finance na studijní cestu do Říma (1827–1829). Po návratu do Prahy získal celou řadu zakázek a svá díla představoval také na výročních výstavách.

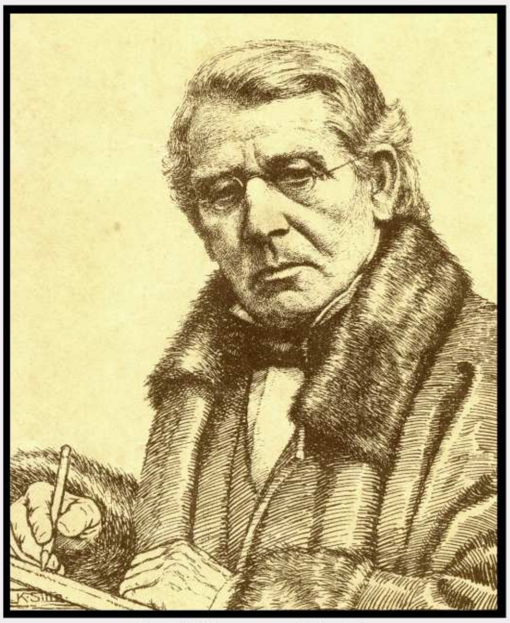

Josef Ritter von Führich

Sehnat trvalé zaměstnání se mu podařilo až roku 1834, kdy jej doporučili na místo druhého kustoda Lambergovy galerie ve Vídni.

Po smrti Františka Tkadlíka (1786 –1840), ředitele Akademie v Praze, byl uvolněný post nabídnut Josefu Führichovi, který ho však odmítl a téhož roku byl ve Vídni jmenován profesorem historické kompozice. V následujících letech zaznamenal další kariérní postup, když se stal vedoucím mistrovské školy pro malbu (1852–1865) a profesorem speciální školy historické malby (1865 – 1872). V roce 1861 byl dědičně povýšen do rytířského stavu za celoživotní umělecké zásluhy, zejména pak za výzdobu Altlerchenfeldského kostela ve Vídni.

V rakouské metropoli 13. března 1876 i zemřel.

Prameny a myšlenka zbudování pomníku

Archivní prameny mapující historii zbudování Führichova pomníku se nacházejí ve fondu *Společnost vlasteneckých přátel umění* v Archivu Národní galerie v Praze. Jedná se zejména o korespondenci mezi chrastavským výborem a Společností týkající se především vlastní realizace. Kromě toho lze čerpat i ze zpráv výboru SVPU, kde se řešila otázka spolufinancování busty.

Nedlouho poté, co Josef Führich zemřel, přišli Chrastavští s myšlenkou zbudování pomníku svému významnému rodákovi. Nejprve roku 1879 nechali vsadit na jeho rodný dům pamětní desku. O šest let později byla v Chrastavě uspořádána výstava malířových prací. Její organizování si vyžádalo značné finanční prostředky, přesto výdělek činil nakonec 100 zlatých rakouské měny. Velký zájem návštěvníků přivedl výstavní výbor na myšlenku, že by bylo vhodné zřídit umělci v jeho rodném městě pomník, který by připomínal jeho památku i budoucím generacím.

Za tímto účelem byl ustanoven Výbor pro zřízení Führichova pomníku v Chrastavě. Vybraných 100 zl. uložených ve spořitelně tvořilo základ budoucích prostředků. Další peníze byly získávány formou darů a z úroků z uložené částky. Přesto však ani zdaleka nedostačovaly. Proto se výbor obrátil na pražskou SVPU. Svůj požadavek zdůvodňoval tím, že Chrastava jakožto malé město nemá dostatek vlastních financí. Žádosti výboru v Praze vyhověli, ale částka měla být vyplacena až po zahájení prací v roce 1897.

Podporu ke svému záměru získali Chrastavští v osobnosti Franze hraběte Clam-Gallase (1854–1930), který se stal patronem celého projektu. Jeho jménem byl osloven vídeňský profesor Akademie výtvarných umění Karl Kundmann (1838–1919), který měl připravit návrh pomníku. Ten Chrastavu osobně navštívil a sám vybral pro budoucí monument vhodné místo, které podrobil i zátěžovému testu, aby si byl jistý, že v budoucnu neohrozí stabilitu pomníku nevhodné podloží. Vybrán byl parčík před vstupem do právě budované chlapecké měšťanské školy (otevřena 1897 v dnešní Školní ulici).

Profesor Kundmann zhotovil polychromovaný model a zaslal jej výboru ke schválení. Přední strana bohatě zdobeného podstavce nesla bronzový oválně orámovaný reliéf s nápisem „Die Glaube“. Na piedestalu se tyčila busta malíře v nadživotní velikosti. Její finální podobu schválili v ateliéru hrabě Franz Clam-Gallas, hrabě Zdenko Thun-Hohenstein (1842–1906) a rytíř Vojtěch Lanna ml. (1836–1909) jakožto zástupci Společnosti vlasteneckých přátel umění. Jako nejvhodnější materiál byla vybrána místní fojtská (taktéž voigtsbašská) žula, která se vyznačuje svojí modrošedou barvou a je rezistentní vůči změnám počasí. Samotná busta se měla nechat odlít z bronzu.

Chrastavští museli zaslat do Prahy fotografii návrhu pomníku a předběžný rozpočet ke schválení. Náklady na podstavec byly vyčísleny na 2 500 zl., zhotovení základů mělo stát 400 zl. a vyhotovení samotné busty dalších 2 000 zl. Mezi dodatečné výdaje se počítala i příprava místa a ohrazení pomníku za 600 zl. Celkem tedy 5 500 zlatých. Přílohou dopisu z 22. července 1896 je i podrobný popis jednotlivých komponent: tři stupínky s podstavcem, materiál – tmavomodrá žula, stupínky s podstavcem a všemi články – podoba čtyřstěnu, nejjemnější vybroušení, lesklý.

Zahrnuto bylo i opracování reliéfu na přední straně pomníku.

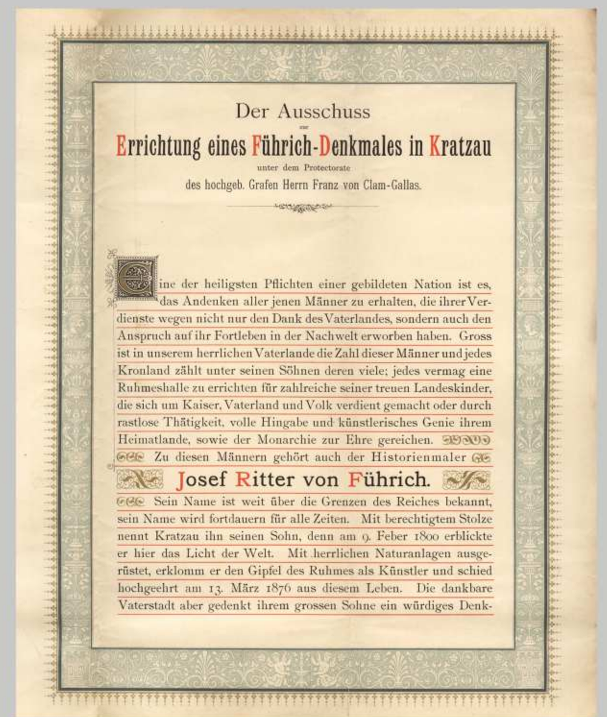

Der Ausschuss
zur
Errichtung eines Führich-Denkmales in Kratzau
unter dem Protectorate
des hochgeb. Grafen Herrn Franz von Clam-Gallas.

Eine der heiligsten Pflichten einer gebildeten Nation ist es, das Andenken aller jenen Männer zu erhalten, die ihrer Verdienste wegen nicht nur den Dank des Vaterlandes, sondern auch den Anspruch auf ihr Fortleben in der Nachwelt erworben haben. Gross ist in unserem herrlichen Vaterlande die Zahl dieser Männer und jedes Kronland zählt unter seinen Söhnen deren viele; jedes vermag eine Ruhmeshalle zu errichten für zahlreiche seiner treuen Landeskinder, die sich um Kaiser, Vaterland und Volk verdient gemacht oder durch rastlose Thätigkeit, volle Hingabe und künstlerisches Genie ihrem Heimatlande, sowie der Monarchie zur Ehre gereichen.

Zu diesen Männern gehört auch der Historienmaler

Josef Ritter von Führich.

Sein Name ist weit über die Grenzen des Reiches bekannt, sein Name wird fortdauern für alle Zeiten. Mit berechtigtem Stolze nennt Kratzau ihn seinen Sohn, denn am 9. Feber 1800 erblickte er hier das Licht der Welt. Mit herrlichen Naturanlagen ausgerüstet, erklomm er den Gipfel des Ruhmes als Künstler und schied hochgeehrt am 13. März 1876 aus diesem Leben. Die dankbare Vaterstadt aber gedenkt ihrem grossen Sohne ein würdiges Denk-

Žádost o finanční podporu pro výstavbu pomníku, 1893,
Archiv Národní galerie v Praze, fond SVPU, přír. č. AA 1639

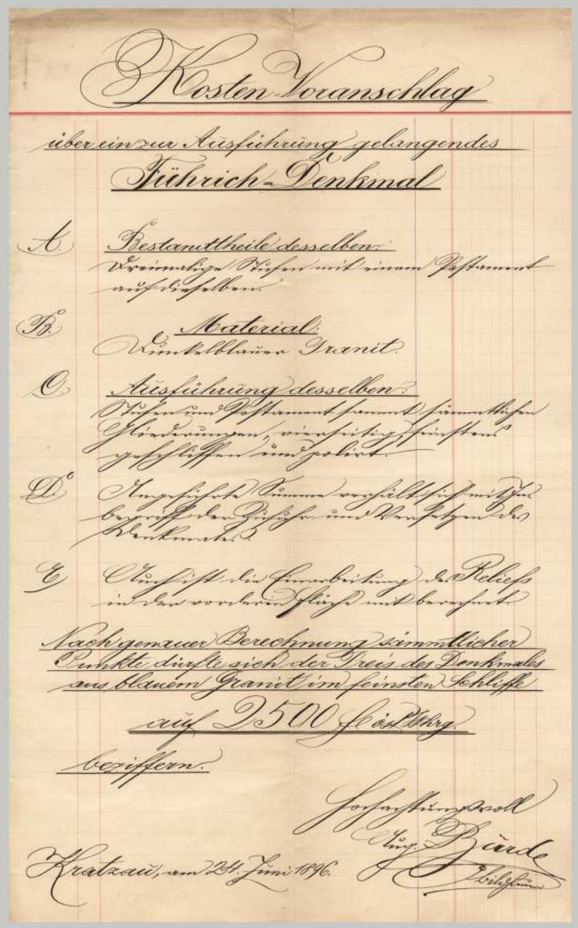

Kosten-Voranschlag
über ein zur Ausführung gelangendes
Führich-Denkmal

A. Bestandtheile desselben:
Dreimalige Stufen mit einem Postament auf denselben.

B. Material:
Dunkelblauer Granit.

C. Ausführung desselben:
Stufen und Postament sammt sämmtlichen Gliederungen, vierseitig, feinstens geschliffen und polirt.

D. Angeführte Summe versteht sich mit Inbegriff der Größe und Verhältnisse des Denkmales.

E. Auch ist die Einarbeitung des Reliefs in der vorderen Fläche mit begriffen.

Nach genauer Berechnung sämmtlicher Punkte dürfte sich der Preis des Denkmales aus blauem Granit im feinsten Schliffe auf 2500 fl. ö. Whrg. beziffern.

Hochachtungsvoll
Aug. Burde
Bildhauer

Kratzau, am 24. Juni 1896.

Předběžný rozpočet na zhotovení podstavce,
který nechal vyhotovit August Burde, 1896,
Archiv Národní galerie v Praze, fond SVPU, přír. č. AA 1639

Přestože se jednalo o předběžný návrh, ve finále se počítalo s částkou přes 6 000 zl. Samotnou realizaci provedl místní kameník August Burde , který v Chrastavě vytvořil i několik náhrobků a pomník padlým v prusko-rakouské válce.

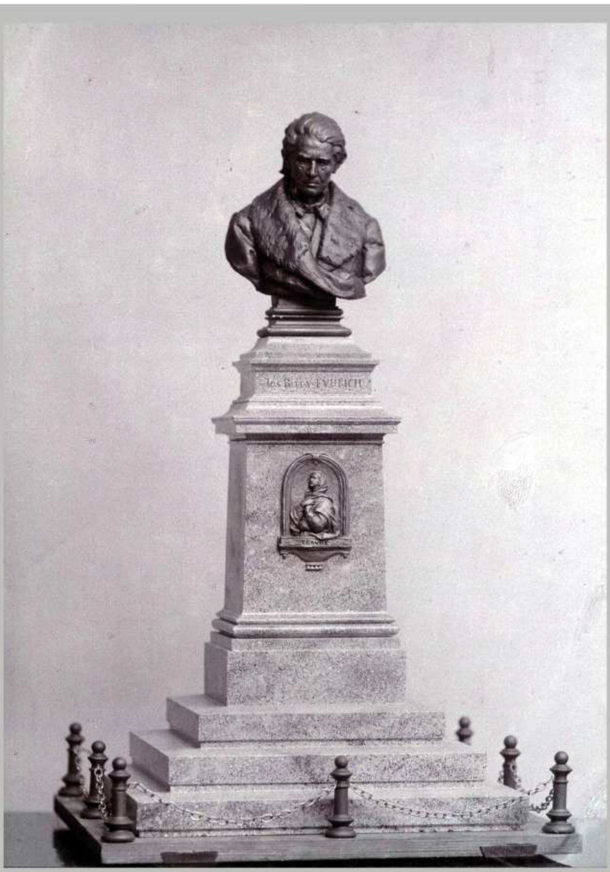

Fotografie návrhu pomníku, 1896,
Fotografický ateliér Gustav Kadanský,
Archiv Národní galerie v Praze, fond SVPU, přír. č. AA 1639

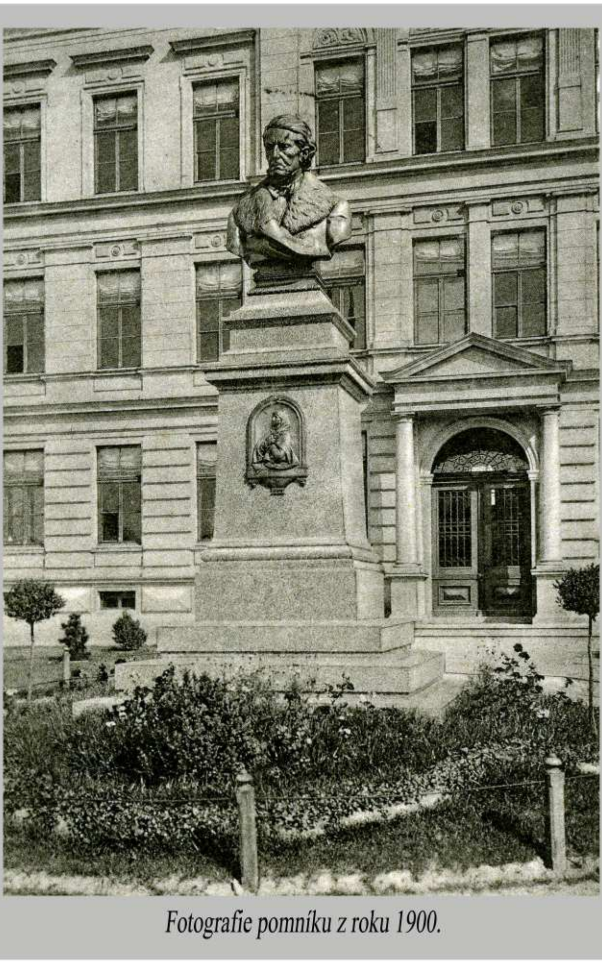

Fotografie pomníku z roku 1900.

Odhalení monumentu bylo naplánováno na neděli 7. srpna 1898. Doprovodný program zahrnoval také výstavu před radnicí. Ve dvě hodiny odpoledne se slavnostní průvod vydal směrem k Führichově domu, kde zazněl sborový zpěv. Následně se procesí odebralo k samotnému pomníku. Zde pronesl svou slavnostní řeč chrastavský rychtář a člen Führichova výboru Josef Richter. Na závěr celého ceremoniálu byly položeny věnce. Oslavy pokračovaly v sále vyhlášené restaurace Kaiserkrone (dnešní Liberecká ulice čp. 326).

O celé akci informovaly velmi podrobně místní noviny *Reichenberger Zeitung*, které mimo jiné psaly: *„Pěkný a výjimečný svátek zažili v neděli 7. srpna 1898 za zdmi města Chrastavy. […] Slavnosti provázelo vydařené počasí. Celé město se obléklo do slavnostního a z domů vlál bezpočet praporů (většinou v německých barvách) vstříc přicházejícím cizincům, kterých se dostavilo velmi mnoho. […] U nazdobeného Führichova domu zazpíval smíšený sbor pod vedením učitele Alexandra Mohaupta působivý úryvek z opery Ifigenie v Aulidě od Christopha W. Glucka. […]*

Poté, co se u pomníku shromáždili všichni přítomní, je rychtář Josef Richter srdečně pozdravil a připomněl význam Führicha jakožto umělce. Zároveň poděkoval všem, kdo finančně přispěli. Nato vyzval člena Führichova výboru, pana Václava Neumanna, který promluvil o procesu vzniku pomníku. […] Nakonec se ujal slova předseda výboru Anton Reischl. […] Po slavnostních projevech zazpíval mužský pěvecký soubor Beethovenovu skladbu Die Himmel rühmen. Následovalo položení celé řady věnců. […] Po závěrečné písni bylo slavnostní místo opuštěno. Účastníci se odebrali na zahradu hostince „Zur Kaiserkrone“, kde se konal všem zdarma přístupný koncert, který udržoval přítomné ve veselé náladě. Tím byla slavnostní akce ukončena. […] Slavnost byla jednoduchá bez přepychu, ale důstojná.“

Fotografie pomníku kolem roku 1930.

Osud busty za 2. světové války a po jejím skončení

Po skončení 2. světové války se i Führichův pomník stal trnem v oku českým patriotům. Tato připomínka „německého“ rodáka musela být stejně jako mnoho jiných památek v zemi odstraněna, a sice ještě během roku 1945. Téměř padesát let pak čekala pozapomenuta v budově zdejšího muzea, respektive knihovny, v prvním patře. Na původním místě zbyl pouze prázdný žulový piedestal. A ten nahradila betonová podobizna Julia Fučíka. Ikona nové ideologie zde stála od roku 1961 až do pádu režimu roku 1989. Sokl původní sochy nebyl zničen, ale našel dočasné místo před nedalekým kostelem sv. Vavřince.

V roce 1990 vzniknuvší Společnost přátel historie města Chrastavy si jako jeden z prvních cílů vytkla navrácení Führichovy busty na její původní místo. Ve spolupráci s odsunutými chrastavskými Němci tak došlo k druhému slavnostnímu odhalení pomníku znovu po 94 letech.

Celý článek je uveřejněn ve Fontes Nissae 2017/2. Zkrácená verze textu byla otištěna se souhlasem autorky.

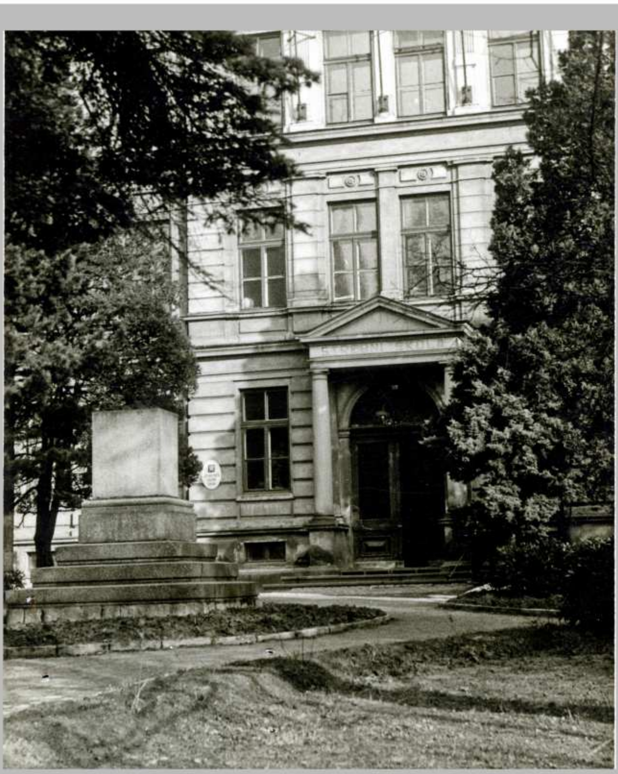

Prázdný piedestal po odstranění busty Josefa Führicha.

Obrazové přílohy:
Archiv Národní galerie v Praze, fond SVPU
Další doplňující fotografie z archivu Ivana Vydry,
Pavla Pěcha a SPHMCH.

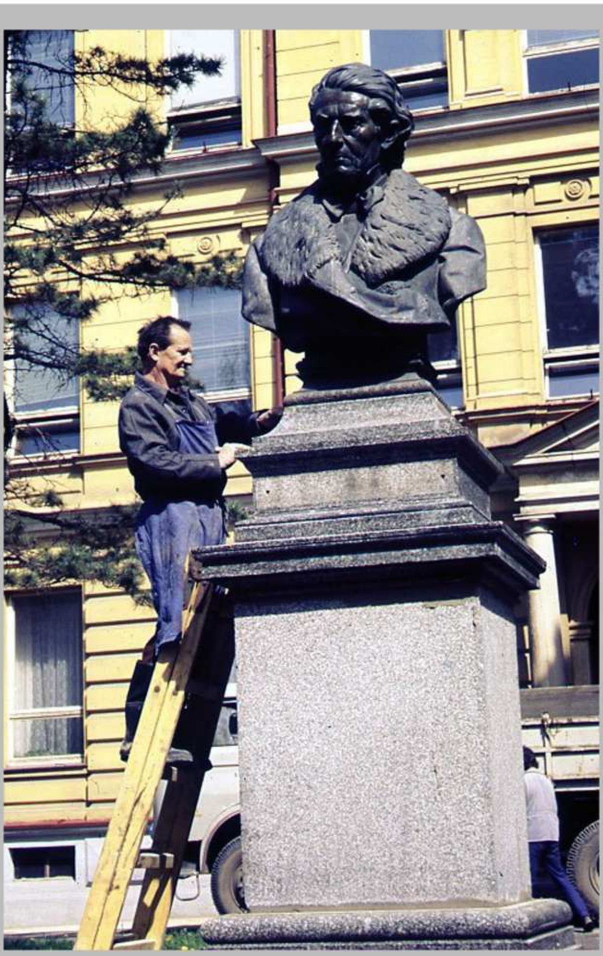

Práce na obnově Führichovy busty. 1992

7. srpna 2018 uplyne 120 let od odhalení původního pomníku Josefa Führicha.

Bulletin Společnosti přátel historie města Chrastavy

№ 258 bylo vydáno v březnu 2018

Vydává jako přílohu Chrastavských listů a pro svoji potřebu Společnost přátel historie města Chrastavy.
Toto číslo připravila: Jana Zahurancová.

Napsat nám můžete na e-mail: sphmch@volny.cz